

Paulus

<i>Samen sterk</i> — VOORWOORD	3
<i>Woede verblindt</i> — PASTORAAL	4
<i>Episcopus cum bottis</i> — GESCHIEDENIS	6
<i>Ergens onderweg</i> — REPORTAGE	10
<i>Quiz</i> — EVENEMENTEN	13
<i>Ontroerend afscheid</i> — PATRIMONIUM	14
<i>Beetje thuiskomen</i> — MUZIEK	18
<i>Van habijt tot mijter</i> — RELIGIE	21
<i>Miniatuurtjes</i> — DIGITAAL	27
<i>Agenda</i>	32
<i>Colofon</i>	33

Cover: Op 6 oktober 2026 bezochten de vrijwilligers die het onthaal in de kerk verzorgen (de Sint-Paulusvrienden) samen met de medewerkers die de kassa bemannen/bevrouwen, de tentoonstelling 'De 15 Mysteriën van de rozenkrans' in het Noordbrabants Museum in 's-Hertogenbosch.

SAMEN STERK

De instandhouding van religieus patrimonium, de al-dan-niet sluiting van kerken, de moeizame samenwerking tussen de verschillende religies. Thema's die ver boven ons hoofd lijken te zweven, maar er eens bij stilstaan kan geen kwaad.

Een Duitse dame, die met haar man onze kerk bezocht, had met een sceptische blik naar mijn verhaal geluisterd over de erkende religies in ons land en de betaling van de lonen van de bedienaars door het Ministerie van Justitie. In Duitsland loopt dat met de Kirchensteuer heel anders. “En hoe zit dat dan met de kerken, blijven die allemaal open ondanks het dalend aantal gelovigen?”

Waarna ik haar uitlegde dat de overheid alle gemeenten een bestemmingsplan voor hun kerken had gevraagd, met drie opties: volledig behoud van de religieuze functie, een gemengde bestemming of ontwijding met een andere bestemming. Dat leek haar goedkeuring weg te dragen. Voor Sint-Paulus is deze keuze gelukkig niet aan de orde, maar meer samenwerking kan nooit kwaad.

‘Geholpen’ door de restauratiewerken, heeft onze parochie de voorbije maanden onderdak gevonden in onder meer de Sint-Antoniuskerk – op Allerheiligen is dat weer zo – en ook in de Sint-Ignatiuskapel tijdens de tijdelijke sluiting van verleden jaar. Het zou mooi zijn mochten we dergelijke samenwerking na de restauratie verder zetten. De vijver waarin gelovigen kunnen gevist worden, lijdt immers aan dezelfde droogte als de natuur.

Iets van een andere orde, maar eveneens onder het thema ‘samenwerking’ en toenadering. Waarom blijven bezoeken van islamitische of joodse gelovigen aan onze

prachtige kerk zo zeldzaam? Recent ontving ik drie Brusselse moslimvrouwen – twee met, één zonder hoofddoek – in onze crypte. Mijn dag kon niet meer stuk. Helaas zijn dergelijke bezoeken veel te schaars.

Het zijn bedenkingen die we jullie, beste lezers, meegeven ter overweging. Zonder oordeel.

Na het gepeins over geloof, coöperatie en ontkerkelijking, bieden we jullie ter verpozing en ter volksverheffing een aantal prachtige artikels aan over de rijkdom en de geschiedenis van onze kerk: 750 jaar predikheren; prachtige grafmonumenten; unieke dominicanen; reiservaringen van de Sint-Paulusvrienden en natuurlijk de gebruikelijke rubrieken (muziek, FB-berichten, agenda).

Vergeet zeker het lezenswaardig pastoraal niet. Reserveer het misschien als laatste, want met de bijbelexegese van pastoor Didier o.p. op je bord, moet er weer serieus gepeinsd worden. Tenzij je zijn preek over deze parabel al eerder hoorde.

Veel leesplezier!

Guido Meeussen
hoofdredacteur

WOEDE VERBLINDT

“Er was eens een koning die een groot feest gaf omdat zijn zoon trouwde. Maar de genodigden weigerden te komen, ieder ging zijn eigen weg, ze mishandelen zelfs de dienaren van de koning. In woede ontstoken liet de koning de moordenaars om het leven brengen en nodigde andere gasten uit” (Mt 22,1-14).

De beelden zijn confronterend. Studenten die op straat komen in Luik om hun ongenoegen te uiten, betogingen die uit de hand lopen, vernielingen door *casseurs* en confrontaties met de politie. Tussen de jongeren die oprecht hun stem willen laten horen, mengen zich relschoppers die van het protest gebruikmaken om geweld te plegen. De vraag dringt zich op: hoe komt het dat wij, zelfs wanneer we voor een rechtvaardige zaak opkomen, zo gemakkelijk in geweld vervallen?

Ook de liturgie confronteert ons met die vraag. Naarmate het liturgische jaar zijn einde nadert, weerklinken in de evangelielezingen verhalen die soms bijzonder hard en gewelddadig zijn. Ze kunnen ons ongemakkelijk maken. Maar misschien vertellen ze niet zozeer iets over het geweld van God als wel over ons eigen geweld, over onze onmacht om met teleurstelling, weerstand en ongeduld om te gaan. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de parabel van het bruiloftsfeest.

Somber

Hoe kunnen we in een verhaal vol agressie nog goed nieuws ontdekken? Wat een geweld in dit verhaal! Korte, scherpe zinnen, harde veroordelingen, moord, brandstichting en tandenknarsen... Geef toe dat men bij de eerste beluistering van dit verhaal van Mattheüs de indruk krijgt dat het evangelie geen goed nieuws brengt.

De eerste vraag die ons vandaag wordt gesteld is: hoe plaatsen we onszelf in dit verhaal? Hoe kunnen we dit verhaal op een intelligente en creatieve manier tot ons laten spreken? Om het anders te zeggen: wie zijn wij in deze parabel? Vaak identificeren we de koning al te gemakkelijk met God. Een God die ons uitnodigt tot de bruiloft van zijn Zoon. Het eeuwige probleem met deze interpretatie is dat ze moraliserend is.

Zouden we niet liever, diep van binnen, de koning van de parabel zijn en niet de dienaars of de genodigden? Zijn

wij geen mannen en vrouwen die, diep van binnen, soms een beetje te snel boos worden? Boos omdat de dingen niet gaan zoals we hopen, niet in ons eigen tempo. Daar ligt wellicht de sleutel tot een heel actuele lezing van deze parabel. Want hoe vaak willen wij niet dat de wereld verandert volgens onze verwachtingen? Dat anderen onze overtuigingen delen, onze keuzes begrijpen, onze prioriteiten overnemen? En hoe reageren we wanneer dat niet gebeurt?

Geduld

Het is een vraag die zowel in onze samenleving als in ons persoonlijke leven weerklank vindt. We willen verandering en liefst onmiddellijk. We verliezen ons geduld wanneer anderen niet snel genoeg volgen. De overtuiging dat we gelijk hebben, kan ons blind maken voor de vrijheid en de waardigheid van wie anders denkt.

Dat is misschien wat de beelden van gewelddadige betogingen ons ook vertellen. De woede kan begrijpelijk zijn. De bezorgdheid kan terecht zijn. Maar zodra geweld de bovenhand krijgt, dreigt precies datgene waarvoor men op straat komt, uit het zicht te verdwijnen. Het middel vernietigt dan de boodschap die men wilde brengen. Willen ook wij niet, koste wat het kost, anderen overtuigen van onze eigen visie, zeker wanneer we ervan overtuigd zijn dat we gelijk hebben?

Die vraag geldt voor ouders en kinderen, voor vrienden en collega's, voor de Kerk en voor de samenleving. Hoe gemakkelijk wordt onze wens om het goede door te geven een poging om de ander naar onze hand te zetten?

Maar laten we teruggaan naar de tekst. Wie is uiteindelijk de centrale, essentiële persoon van de parabel? Is het niet de Zoon? Hij is inderdaad het centrum, de reden voor het verhaal en toch praten we

niet over hem. Hij blijft op de achtergrond, klaagt niet over de afwezigheid van een gast. Hij klaagt niet over het ontbreken van huwelijkskleding. Hij is in feite de God van de parabel, die onze woede, onze traagheid overwint.

Dat is een heel andere manier om naar deze evangelietekst te kijken! Niet de woede van de koning, maar de aanwezigheid van de Zoon vormt het hart van het verhaal. Niet het oordeel, maar de uitnodiging tot vreugde. Ons ongeduld belet ons vaak het geduld van God te ontdekken.

Spiegel

Misschien is het precies dat wat deze laatste weken van het liturgische jaar ons willen leren. De harde beelden uit de Schrift houden ons een spiegel voor. Ze tonen hoe gemakkelijk onze angst, onze ergernis en ons verlangen om alles te beheersen de plaats innemen van wat werkelijk telt.

Het evangelie nodigt ons uit om verder te kijken dan die eerste beelden van geweld. Om niet gevangen te blijven in onze verontwaardiging, maar opnieuw ruimte te maken voor de ander, voor geduld en voor vreugde. Want de Zoon blijft aanwezig, ook wanneer wij ons verliezen in onze conflicten. De uitnodiging tot het feest blijft klinken, ondanks onze weigeringen, onze verdeeldheid en onze onmacht.

Misschien begint daar de echte verandering: niet wanneer wij erin slagen de wereld naar onze hand te zetten, maar wanneer wij onze woede niet langer het laatste woord geven. Wanneer wij, te midden van alle spanningen en tegenstellingen, opnieuw de uitnodiging tot het feest durven horen.

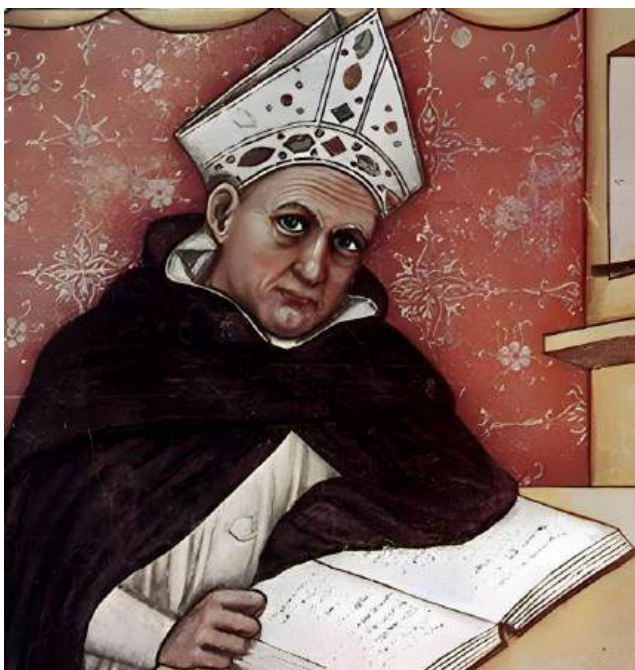
Didier Croonenberghs o.p.
pastoor van de Sint-Pauluskerk in Antwerpen

750 jaar predikherenkerk Antwerpen

EPISCOPUS CUM BOTTIS

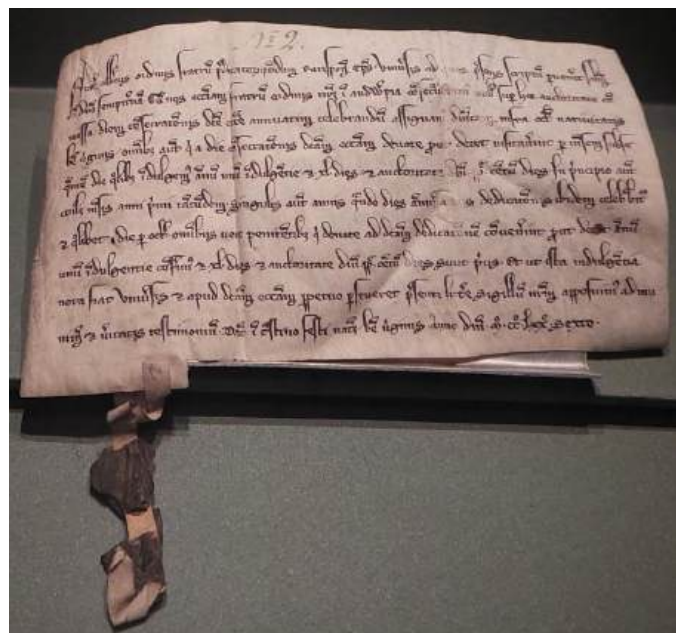
Op woensdag 9 september 2026 was het dag op dag 750 jaar geleden dat de dominicaan Albert von Lauingen – Albertus de Grote – het eerste predikherenkerkje in Antwerpen wijdde. Feestelijkheden volgen na de restauratie, vandaag maken we een korte tijdreis naar 1276.

Hoewel Albertus (ca. 1200 – 1280) in 1276 al een stuk in de zeventig was, legde hij de reis vanuit zijn thuisbasis Keulen te voet af. Hij was een hardnekkig wandelaar in de voetsporen van Dominicus en in overeenstemming met het ordewoord van die tijd. Dat leverde hem de bijnaam *episcopus cum bottis* op – de geschoeide bisschop. Albertus was bisschop van Regensburg van 1260 tot 1262 en kon aansluitend elders handelingen verrichten die aan de functie verbonden waren.

Albertus Magnus, fresco, Tommaso da Modena (1352), San Nicolò, Treviso, Italië

We koesteren in onze schatkamer het attest waarmee Albertus het feest van de wijding van de kerk van de predikheren te Antwerpen vastlegt op de zondag in het octaaf van het feest van O.-L.-Vrouw Geboorte en bepaalt welke aflaten kunnen verdiend worden bij kerkbezoeken op bepaalde dagen. Het attest is gedateerd op de dag na het feest van de Geboorte van de Heilige Maagd – 9 september - in het jaar van de Heer 1276. Toevallig viel ook in dat jaar 9 september op een woensdag.

Attest, 9 september 1276, schatkamer Sint-Pauluskerk Antwerpen.

Het document is in het Latijn geschreven op perkament. De eveneens perkamenten zegelstaart met het zegel van Albertus Magnus is gescheurd. Het onderste deel van de zegelstaart werd na restauratie in de verkeerde richting bevestigd, waardoor het zegel er vandaag omgekeerd aanhangt. Het zegel is van bruine was, ovaal, met een tekst *S'FRIS...* Op het veld is een stukje van een staande bisschop herkenbaar.

Op dezelfde dag ondertekende en verzegelde Albertus de Grote een tweede attest, waarvan het origineel verloren is. Daarin verleent hij aan alle weldoeners van de Antwerpse predikheren en hun bouwwerf, die naar het feest van de wijding van de kerk en van de altaren komen, een aflat van een jaar en veertig dagen.

Antwerpen hoorde lange tijd – tot 1559 – bij het bisdom Kamerijk (Cambrai). Het grondgebied van het bisdom besloeg een oppervlakte van ongeveer 10.000 vierkante kilometer. Antwerpen en de grensgebieden van de huidige Nederlandse provincie Noord-Brabant vielen onder Kamerijk. Alles ten noorden en oosten van de rivier de Mark ging over in het bisdom Luik of het bisdom

Ingelram de Créqui op medaille, vondst Engeland, foto Norfolk County council

Utrecht. In het zuiden grensde Kamerijk aan de Franse bisdommen Noyon en Laon.

Het was voor bisschop Ingelram – Enguerrand – de Créqui (? – 1285) van Kamerijk fysiek onmogelijk om persoonlijk alle kerken van zijn bisdom te wijden of te

bezoeken. De man had ook te kampen met bestuurlijke druk en onrust in het zuiden van zijn bisdom.

Op 3 augustus 1276 gaf hij toelating aan de Antwerpse dominicanen om hun kerk te laten wijden door om het even welke bisschop die Antwerpen zou aandoen, vermits hij verhinderd was om te komen. Deze herderlijke brief van *Ingelrammus, Dei gratia Cameracensis episcopus*, is verloren gegaan maar we kennen de tekst dankzij een kopie.

Omdat het jaarlijkse kapittel van de Teutoonse provincie van de dominicanen plaatsvond in Antwerpen in 1276 lijkt het waarschijnlijk dat Albertus alleszins in Antwerpen verwacht werd in die periode. De wijding van de predikherenkerk in onze stad was meegenomen.

Keulen-Parijs

Na de conferentie en plechtigheid in Antwerpen vervolgde de hoogbejaarde kerkleraar zijn vermoeiende tocht naar de universiteit van Parijs om daar de theologische nalatenschap van zijn overleden leerling Thomas van Aquino te verdedigen. Waarschijnlijk was hij gedurende de hele reis van Keulen naar Parijs vergezeld van Ulrich von Strasburg – ook *zoon van Engelbert* genoemd – die toen provinciaal overste van de dominicanen was en wellicht het kapittel in Antwerpen voorzat. Ulrich overleed kort daarna in Parijs in 1277 of 1278.

We pikken hun spoor van Antwerpen naar Parijs even op wanneer Albertus al op 13 september 1276 twee altaren wijdde in de predikherenkerk in Leuven. Vermoedelijk kwamen Albert en Ulrich eind 1276 aan in het dominicanenklooster *Saint-Jacques* in Parijs. Het is naar dat klooster en de gelijknamige straat waar het zich bevindt dat dominicanen – zeker in het Frans – ook jakobijnen worden genoemd.

Ondanks de loodzware fysieke inspanning van de maandenlange voettocht beschrijven bronnen dat Albertus direct met grote intellectuele scherptheit het woord nam aan de universiteit. Kort na zijn missie in Parijs keerde hij – te voet – terug naar Keulen waar zijn gezondheid het vlug na aankomst liet afweten.

Sint-Paulus

We hebben in eerdere publicaties in 2021 vermeld dat nergens sprake is van Sint-Paulus in de oudste akten van de Antwerpse predikherenkerk. Onze beroemde patroonheilige komt pas in beeld bij de wijding van de kerk die we vandaag kennen door bisschop Van Mierlo o.p. - *ecclesiam in honorem Sancti Pauli, apostoli*. Die wijding van de Sint-Pauluskerk vond plaats op 12 februari 1571.

Gedurende de driehonderd jaar voorheen stond de kerk vermeld als *predikherenkerk* en zo staat het ook geschreven in de akte van 1276: *ecclesiam fratrum ordinis nostri in Andwerpia*. Dit zien we zowat overal in de dominicanenorde. De eerste provincies heetten allemaal naar hun regio (Francia, Tolosana, Hispania, Teutonia, Anglia, etc.). Pas in de 16de eeuw zien we toewijdingen aan patroonheiligen, zoals de eerste Sint Rosa van Lima provincie in onze contreien.

In de eerste akte is geen spoor van de wijding van altaren. Wellicht werd de kerk in 1276 zoveel mogelijk afgewerkt in het licht van het komende provinciale

kapittel maar waren de altaren nog niet geplaatst of klaar voor gebruik. Het duurde tot 31 augustus 1280 vooraleer bisschop de Créqui van Kamerijk toelating gaf aan om het even welke bisschop om de altaren in de Antwerpse predikherenkerk te wijden. Op 20 oktober van dat jaar vervulde wijbisschop Petrus van Suda (? – ca. 1290) de opdracht en wijdde de eerste drie altaren van de kerk, opgedragen aan Maria, Dominicus en Petrus. Dat gebeurde vier jaar na de wijding van de kerk.

Het is een ongelooflijk voorrecht dat wij vandaag, precies 750 jaar later, nog altijd de plek kunnen tonen waar de dominicanen van toen leefden, baden en werkten. Archeologen hebben in de voorbije decennia zorgvuldig de stenen getuigen van de oudste bouwphase van kerk en klooster ontsloten. Vergeet niet om ze met een gids te bezoeken tijdens uw volgende bezoek aan de Antwerpse predikherenkerk.

Armand Storck

9 september 2026

750 years Underground

Van 17 september tot 10 oktober vond in de archeologische site een tentoonstelling plaats om de 750ste verjaardag van de predikherenkerk in Antwerpen op de geschikte plek te herdenken.

Zeven jonge kunstenaars - Thijs Jager, Tommy Smits, Jesus Canuto, Kasparas Brazovskis, Elvis Milo Federico, Andrea Vinidian en Luna Peeters - peilden of hun generatiegenoten nog voeling hebben met ruimtes en monumenten als plekken van betekenis. De verbinding tussen kunst, geloof en gemeenschap – die ooit zo vanzelfsprekend was – is verzwakt. Door hedendaagse kunst naar de archeologische site te brengen, gingen de kunstenaars een nieuwe dialoog aan met de locatie. Zo bood de eeuwenoude plek opnieuw ruimte aan actuele vragen en ontstond er plaats voor ambiguïteit, verwondering, verbeelding en datgene wat zich niet laat meten of verklaren.

Bronnen en bibliografie

Archief van de Sint-Pauluskerk Antwerpen, vijf originele akten:

9 september 1276 - vaststelling van het feest van de kerkwijding

20 oktober 1280 - verlening van aflaten aan de bezoekers van drie pas gewijde altaren

24 september 1535 - wijding van het kerkhof

22 februari 1571 - wijding van de kerk en van vijf altaren

22 november 1639 - wijding van het koor en de kruisbeuk van de kerk en van vijf altaren

Benedictus Maria REICHERT o.p., *Acta Capitolorum Generalium*, Roma, 1898

Irven RESNICK en Kenneth KITCHELL, *Albertus Magnus and the World of Nature*, London, 2022

Frans SPAEY., *Het godshuis der predikheren binnen Leuven*, Leuven, 1961

Jos VAN DEN NIEUWENHUIZEN., *Oorkonden van de Antwerpse predikheren (1243- 1639)*, Sint-Paulus info, Antwerpen, einde 20ste eeuw

Paulus von LOË o.p., *Statistisches über die Ordensprovinz Teutonia*, Leipzig, 1907

Attest 9 september 1276, tekst in het Latijn en vertaling in het Nederlands:

Frater Albertus, ordinis fratrum predicatorum, quondam Ratisponensis episcopus, universis ad quos presens scriptum pervenerit, salutem in Domino sempiternam. Cum nos ecclesiam fratrum ordinis nostri in Andwerpia consecravimus, nobis super hoc auctoritate commissa, diem consecrationis dicte ecclesie annuatim celebrandum assignavimus dominicam infra octavas Nativitatis Beate Virginis, omnibus autem qui a die consecrationis dicte ecclesie devote, prout decet, visitaverint per mensem subsequentem, die quolibet indulgemus annum unum indulgentie et XL dies, et auctoritate domini pape centum dies, in principio autem cuiuslibet mensis anni primi tantundem. Singulis autem annis quando dies anniversarius dedicationis ibidem celebrabitur et quolibet die per octavas, omnibus vere penitentibus, qui devote ad dictam dedicationem convenerint, prout decet, annum unum indulgentie conferimus et XL dies, et auctoritate domini pape centum dies sicut prius. Et ut ista indulgentia nota fiet universis et apud dictam ecclesiam perpetuo perseveret, presenti littere sigillum nostrum apposuimus ad munimen et veritatis testimonium. Datum in crastino festi Nativitatis beate Virginis, anno Domini M° CC° LXX° sexto.

Broeder Albertus van de Orde der Predikheren, eertijds bisschop van Regensburg. Het eeuwigdurend heil in de Heer aan al degenen welke onderhavig schrijven zou mogen bereiken. Wanneer wij de Kerk van onze Ordebroeders te Antwerpen hebben gewijd, dan hebben wij voorgeschreven uit hoofde van het gezag ons alsdan toegekend, dat jaarlijks het kerkwijdingsfeest van voornoemde kerk dient gevierd te worden op de zondag in het octaaf van de Geboorte van de Heilige Maagd, alsook verlenen wij aan allen die godvruchtig, zoals het betaamt, in de daaropvolgende maand en op gelijk welke dag voornoemde kerk zouden bezocht hebben, één jaar en veertig dagen aflaat, en bij gezag van de Heer Paus honderd dagen. En alzo weze het in het begin van gelijk welke maand van het eerste jaar. Telkenjare echter wanneer de verjaardag van de kerkwijding daar ook zal gevierd worden, en op gelijk welke dag van het octaaf, verlenen wij aan al de boetelingen die met godsvrucht voornoemd kerkwijdingsfeest zoals het betaamt zouden bijgewoond hebben, één jaar en veertig dagen aflaat, en bij gezag van de Heer Paus honderd dagen zoals hoger vermeld. En opdat deze aflaat aan allen zou bekend worden en bij voornoemde kerk te eeuwigden dage van kracht blijve, voorzien wij deze brief van onze zegel tot staving en als getuigenis van de waarheid. Gegeven op de dag na het feest van de Geboorte van de Heilige Maagd in het jaar van de Heer 1276.

ERGENS ONDERWEG

We zijn allemaal verknocht aan onze Sint-Pauluskerk, maar navelstaarderij is nooit goed en dus moeten we af en toe onze horizon verruimen. Een greep uit het aanbod van foto's en beschouwingen, dat onze redactie ontving. Van Sint-Paulusvrienden 'on the road'.

Franse rozenkrans

Tijdens een recente reis bij onze zuiderburen, maakten we halt in Mende.

Mende is een rustige, charmante, typische Zuid-Franse stad met een grote gotische kathedraal gewijd aan Onze-Lieve-Vrouw en tevens aan Saint-Privat, een kluizenaar uit de derde eeuw. De kathedraal werd gebouwd onder de auspiciën van paus Urbanus V (1362-1370), die uit de streek afkomstig was.

Naast talrijke andere kunstschaten is er een kapel gewijd aan de rozenkrans met op het altaar een schilderij van *Madonna die de rozenkrans geeft aan Sint-Dominicus*. Een populair thema dat we ook in de Rozenkranskapel van onze kerk terugvinden (kopie Caravaggio) en in een werk van Erasmus Quellin dat momenteel in het koor staat.

Van de 15 mysteriën zijn er slechts vier uitgebeeld, alle vier uit de reeks van de 'blijde' mysteriën. Uiteraard mag

een grote rozenkrans naast de ingang van de kapel niet ontbreken. Je zou je er als Sint-Paulusvriend bijna thuis kunnen voelen, alleen is de typisch Franse sfeer toch een beetje verschillend met die van Antwerpen.

Guy Embrechts en Addi Ryckaert

Op bezoek bij Emily

Begin september maakten we een reis door Engeland en toen we in Leeds logeerden, wilde ik absoluut het nabijgelegen Temple Newsam bezoeken. Waarom? In de tweede helft van de 19de eeuw was dit het eigendom van Emily Meynell-Ingram, de dame die in 1894 een kopie van de kruisweg van De Boeck & Van Wint bestelde, na een bezoek aan de Antwerpse Sint-Pauluskerk.

Dit was haar hoofdverblijfplaats als weduwe, in haar tijd een van de rijkste vrouwen in Engeland. Op haar andere landgoed, Hoar Cross bij Birmingham, staat de herdenkingskerk die ze liet bouwen voor haar op jonge leeftijd overleden man, met daarin de bewuste kopie van onze kruisweg.

Op het Tudor-landgoed nabij Leeds liet ze meerdere aanpassingen uitvoeren om het geheel een en wat oudere aanblik te geven: de guillotine-ramen werden vervangen, de eetkamer aangepast, Lord Darnley's kamer kreeg zijn 'originele' look terug (16de eeuw). Darnley was de echtgenoot van Mary Queen of Scots.

Het meest opmerkelijke is dat ze een Georgiaanse trap uit 1770 liet vervangen door een eiken exemplaar. Die traphal moest klaar zijn voor een bezoek van de latere koning George V en koningin Mary in 1894, het jaar dat ze ook Antwerpen bezocht. Emily overleed op Temple Newsam in 1904.

Stéphane Lycke

In 2021 werd Sint-Paulus laureaat van de Erfgoedprijs Antwerpen 2020 met een studie van Armand Storck over de Kruisweg in Hoar Cross. Meer hierover via deze link:

https://www.sintpaulusantwerpen.be/wp-content/uploads/2021/07/2021_07_juni_PLL.pdf

Emily's bedroom

Lord Darnley's Room

Veilig bij Petrus en Paulus

Net als voor hun wereldlijk erfgoed, dragen de Britten goede zorg voor hun kerken. Dat geldt ook voor deze St Peter and St.Paul's in Pickering: een klein, charmant stadje aan de rand van het natuurpark North York Moors, een uurtje rijden van York, de stad met de rijkste profane en religieuze geschiedenis van Engeland.

We passeerden hier begin augustus.

De site dateert uit de Angelsaksische periode, de kerk werd herbouwd rond 1140. Ze ontving een 'Grade I' label, wat staat voor 'building of exceptional interest'. Deze kwalificatie dankt de tempel van Petrus en Paulus vooral aan de prachtige 16de-eeuwse muurschilderingen in het schip, toevallig ontdekt toen bijna 175 jaar geleden een stuk bepleistering naar beneden donderde.

Naast haar architectuur en kunst, valt de kerk op door haar zorg voor kinderen, jongeren en kwetsbare volwassenen. In het westelijke deel van de kerk is een speelhoek voor de kleinsten ingericht. Haar 'safeguarding policy' kreeg de zegen van de anglicaanse PCC (Parish Church Council). De parochiale vertrouwenspersoon – een dame – kan steeds bereikt worden.

Veiligheid en heiligheid op dezelfde piëdestal. Een hartverwarmende combinatie van zorg voor de ziel en het welzijn van de parochianen én voor het patrimonium.

Guido Meeussen

Quiztijd

4de Internationale Paulus Quiz

(t.v.v. Vincentius en de
strijd tegen kansarmoede)

**zaterdag
30 januari 2027
start 18u (deuren 17u)**

max. 6 personen per ploeg
(50 euro per ploeg)

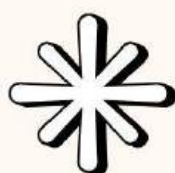
Eten, drinken én prijzen voor iedereen!

**in de crypte van
Sint-Paulus
(via Veemarkt)**

**inschrijven (tot 23 januari) via
info@sintpaulusantwerpen.be**

ONTROEREND AFSCHEID

We hebben alles verteld wat we weten over Anna en haar Hendrik en werpen een laatste blik op hun grafmonument. We knuffelen hen nog even ten afscheid, van op afstand weliswaar.

Anna

Anna is gekleed als de rijke dame die ze ongetwijfeld was. De stijve *molensteen* van kant was kenmerkend voor de mode in het eerste kwart van de 17de eeuw. Later in die eeuw evolueerde hij naar een platte, brede kraag van delicaat Antwerps kant die over de schouders viel. Het zware en zwarte *bovenkleed* was modieus en duur omdat het moeilijk was om diepzwart te verven. Het was versierd met gouddraad en borduursels, dat zien we ook bij Anna.

Haar silhouet heeft een natuurlijke vorm met nadruk op een hoge, smalle taille en wijde mouwen, die aan het eind versierd zijn met kanten mini-molensteentjes als manchetten. Chique dames zoals Anna droegen in die tijd vaak een *vlieger*, zoals we op het beeld kunnen zien. Het is een lange, wijde mantel die vaak open gedragen werd en waarvan de mouwen werden bekroond door opstaande vullingen - bijna vleugeltjes - waaraan het kledingstuk zijn naam ontleende. Over het geheel draagt Anna een *rouwsluier*, die over haar hoofd gedrapeerd is en elegant met een hoek is vastgemaakt aan het manchet van de linkermouw.

De handen van Anna zijn samen in gebed en ze kijkt - net zoals de andere beelden op de grafmonumenten - in de richting van het hoofdaltaar. Haar ogen zijn bijna gesloten, terwijl die van Hendrik iets meer geopend zijn. Mogelijk staan de gesloten oogleden symbool voor de eerdere dood van Anna, terwijl Hendrik nog tijdens zijn leven ten laatste in 1638 - dood van de beeldhouwer - zijn beeld met iets opener blik afgewerkt zag.

De iconografie toont het adellijke paar knielend en biddend richting het hoofdaltaar. Deze karakteristieke barokke houding houdt hun aardse macht en verzamelde titels in balans met een vrome uitdrukking van geestelijke nederigheid voor God, essentieel voor de esthetiek tijdens de contrareformatie.

Anna Damant op grafmonument Sint-Pauluskerk Antwerpen, eigen foto

Hendrik

Hendrik van Varick is gekleed in zijn ridderpak, niet als schout en markgraaf van Antwerpen want dat was hij niet meer sinds 1628. Onder de onvermijdelijke kanten molensteen zien we een lang *wambuis*, waarop veel leeuwjes geborduurd zijn, die refereren aan dezelfde dieren op het wapenschild van Varick. Een wambuis was de standaard vest in die tijd, een beetje te vergelijken met een kostuumvest van vandaag, nog altijd onmisbaar voor vele politici, doorsnee CEO's en voorzitters van kerkraden. De wambuis werd oorspronkelijk ontworpen om als wattering onder een harnas te dragen, wat in het begin van de 17de eeuw nog het geval was, onder een *kuras* bijvoorbeeld.

Net zoals Anna draagt Hendrik kanten *manchetten* en als je goed kijkt heeft hij scharnierstukken aan zijn ellebogen als bescherming en verwijzing naar zijn militaire carrière. Het zijn de symbolische restanten van een volledig harnas, tenzij ze verwijzen naar het noodzakelijke verweer tijdens het intensieve ellebogenwerk, waar Hendrik gedurende zijn lange militaire en politieke loopbaan ongetwijfeld actief aan deelnam.

We merken meer militaire verwijzingen op wanneer we onze blik laten zakken. Rond de wambuis draagt Hendrik twee riemen. Eén dient alleen om het kledingstuk rond het middel te snoeren, terwijl aan de andere een zwaard hangt. Het zwaard is een *rapier*, het meest gebruikte zwaardtype in die periode, lang en puntig. De rapier van Hendrik op het monument is echt, net zoals de sporen aan de enkels van Hendrik. Vertrouw op ons onderzoek en probeer niet om het zelf vast te stellen, dit is een kunstwerk van bijna vierhonderd jaar oud dat respect en afblijven verdient. Mogelijk heeft Hendrik een van zijn rapieren en paar sporen geschonken om in het monument te verwerken.

Het lijkt alsof Hendrik een versierde leren broek draagt, die tot diep over de schoenen of laarzen werd gedragen. Net zoals Anna knielt hij op een comfortabel kussen, dat op natuurlijke manier plooit en meegeeft onder hun gewicht. We mogen het monument interpreteren als een zorgvuldig ontworpen, zelfgericht politiek en religieus testament dat bedoeld was om het postume imago van Anna en Hendrik te bewaren. Het monument is een schoolvoorbeeld van persoonlijke barokpropaganda dat de rechtmatige plaats van de familie onder de adellijke elite bevestigde.

Hendrik van Varick op grafmonument Sint-Pauluskerk Antwerpen, eigen foto

Waarschijnlijk niet Anna en Hendrik

We sluiten volledigheidshalve af met twee portretten die waarschijnlijk niet die van Anna en Hendrik zijn, hoewel ze in een aantal bronnen - zelfs in de inventaris van de Sint-Pauluskerk - nog steeds zo vermeld staan.

Beide portretten waren in het bezit van de Sint-Pauluskerk, de oorsprong, de auteur en waar ze zich momenteel bevinden zijn niet bekend.

Het portret van de vrouw staat in onze inventaris als N-05, een olieverfpaneeltje met afgesneden hoeken, gestolen - of gered en nooit teruggebracht - tijdens de

brand van 2 april 1968. Dat van de man - inventaris N-05 - werd ontvreemd uit de kerkmeesterskamer van de Sint-Pauluskerk in oktober 1995. Ook dit portret heeft afgesneden hoeken. De afgesneden hoeken bevestigen de argumenten van Eric Halfants - zie bibliografie - die in Sint-Paulus Info 985 schreef: "Ils ne peuvent en aucun cas être les 'Varick'. Halfants toonde in het artikel aan dat de portretten deel uitmaakten van een triptiek in de beggaardenkerk in Antwerpen, waar het echtpaar tSerwouters in volle lengte op de zijluiken werd afgebeeld. De portretten werden na vernieling van het altaar gerecupereerd uit de triptiek en belandden vervolgens in de Sint-Pauluskerk.

Foto uit inventaris Sint-Pauluskerk Antwerpen

Het is, zover we weten, met deze artikelreeks de eerste keer dat er diepgaand aandacht werd besteed aan het monument van Varick-Damant in de Sint-Pauluskerk Antwerpen. Eerdere en uiterst korte vermeldingen in naslagwerken over onze kerk focusten vooral op het feit dat de sporen aan de enkels van Hendrik kunnen ronddraaien. Als je na de lectuur van deze reeks iets onthoudt, laat er dan bij zijn dat je deze oude kunstwerken absoluut niet aanraakt.

Armand Storck

Bibliografie en belangrijke bronnen

- ANSPACH Jacobus, *De navorscher*, 40ste jaargang, Nijmegen, 1890
- BAISIER Claire, *De documentaire waarde van de kerkinterieurs van de Antwerpse School in de Spaanse tijd (1585-1713)*, proefschrift KUL, 2008
- BAL A., *Geschiedenis van Huizingen en van het kasteel*, Brussel, 1958
- BERGMANN A.J., *Geschiedenis der stad Lier*, Antwerpen, 1873
- BERSERIK C.J. en CAEN J.M.A., *Silver-Stained Roundels and Unipartite Panels Before the French Revolution*, Turnhout, 2007
- BOGAERTS A.M., *Repertorium der dominikanen in de Nederlanden*, Leuven, 1981
- CORRESPONDANCE et pièces diverses concernant Frédéric Perrenot, sieur de Champagny, Ms Granvelle 69, Mémoire Vive patrimoine numérisé de Besançon, niet-uitgegeven bundel correspondentie, 1548 – 1604
- DE COSTER Gillis, *Den blompot der gheestelijcker liedekens*, Antwerpen, 1614
- DE HERCKENRODE J.S., *Nobilaire des Pays-Bas et du comté de Bourgogne*, vierde deel, Gent, 1868
- DE JODE Pieter, *Theatrum pontificum, imperatorum, regum, ducum, principum, &c*, Antwerpen, 1651
- DE LAET H., *De straten van Antwerpen*, Antwerpen, 1899
- DE RAADT J. Th., *Episodes inédites de la chronique Bruxelloise*, in *Messenger des sciences historiques*, enz., Gent, 1891
- DRIJBOOMS Francis, *Wetenswaardigheden over Hendrik van Varick uit Bouwel*, in *Sint-Paulus info* 470-472
- DRIJBOOMS Francis, *Nicolaas van Varick verkocht enkele renten en cijnsen...*, in *Sint-Paulus Info* 1346-1349
- DUERLOO Luc, *Rubens en zijn relaties aan het aartshertogelijke hof*, in *Genootschap voor Antwerpse Geschiedenis*, 1998
- DUERLOO Luc, *Patronage, painting and faction. Rubens, the Archducal Court and its network from the Franche-Comté*, in *La Franche-Comté et les anciens Pays-Bas, XIIIe-XVIIIe siècles*, Presses universitaires de Franche-Comté, 2010
- GENARD Pieter, *Anvers à travers les âges*, Brussel, 1886
- GENARD Pieter, *P.P. Rubens: Aanteekeningen over den grooten Meester en zijne bloedverwanten*, Antwerpen, 1877
- GENARD Pieter, *Vennootschap der beeldhouwers Colyns de Nole*, in *Dietsche Warande*, 1896
- GENARD Pieter, *Verzameling der Graf-en Gedenkschriften van de provincie Antwerpen, vijfde deel 'Antwerpen – kloosters*, Antwerpen, 1873
- GENARD Pieter, *Wapenboek der Antwerpsche gemeentestellingen*, Antwerpen, 1883
- GEVAERTS, Jean-Gaspard, *Pompa triumphalis introitus Ferdinandi Avstriaci hispaniarum infantis, &c. in urbem Antverpiam*, Antwerpen, 1641
- GEUDENS Ed., *Het hoofdambacht der Meerseniërs*, Antwerpen, 1891
- GOETSCHALCKX P.J., *Bijdragen tot de geschiedenis, bijzonderlijk van het aloude hertogdom Brabant*, Antwerpen, 1910
- GONTHIER André, *Histoire d'Ixelles*, in *Folklore Brabançon*, Brussel, 1959
- HALFLANTS Eric, *Autour d'un petit portrait d'homme...*, in *Sint-Paulus Info* 982-986
- HILDEBRAND P., *De kapucijnen in de Nederlanden en het prinsbisdom Luik*, Antwerpen, 1945
- JANSSENS Alois, *Sint-Pauluskerk te Antwerpen en haar kunstbezit*, Antwerpen, 1971
- LE ROY Jacques, *Notitia Marchionatus Sacri Romani Imperii hoc est urbis et agri Antverpiensis*, Amsterdam, 1678
- LIEVENS Brent, *Eene wel ghepoliceerde stad*, masterproef UGent, 2024
- MANNAERTS Rudi, *Sint-Paulus, de Antwerpse dominicanenkerk*, Antwerpen, 2014
- MANUSCRIPT, anoniem, *Ascendance héraldique famille Damant*, Kortrijk, ca. 1600 (digitale collectie University of Minnesota, USA, publiek domein)
- OLZHEIM Alex, *Uit de geschiedenis van Varik*, Varik, 2013
- PRIMS Floris, *Antwerpiensia, Losse bijdragen tot de Antwerpsche Geschiedenis, achtste deel*, Antwerpen, 1935
- REYNER Cees, *Francesco Bocchi 's kroniek van een oorlog*, in *Belgisch tijdschrift voor filologie en geschiedenis*, Genval, 2017
- REYNER Cees, *Italian historians on the Spanish soldiers*, in *Early Modern war narratives and the revolt in the Low Countries*, Manchester, 2020
- RIJKSARCHIEF Brussel, *Schoutrekening van de markgraaf van Antwerpen, rekenkamer nr. 12908, 1601 – 1605*
- RKD – Nederlands instituut voor kunstgeschiedenis - <https://research.rkd.nl>
- ROMBOUTS Ph. en VAN LERIUS Th., *De Liggeren en andere historische archieven der Antwerpsche Sint Lucasgilde*, Antwerpen, 1872
- RUELENS Ch., *Le passetemps de Jehan Lheremite*, volgens manuscript, Antwerpen, 1890
- SAMMUT Adam, *Rubens and the Dominican church in Antwerp*, Leiden, 2023
- SANDERUS Antoon, *Le grand theatre sacré du duché de Brabant*, 's Gravenhage, 1734
- THYS Augustin, *Historiek der straten en openbare plaatsen van Antwerpen*, Antwerpen, 1893
- VAN BOXTEL Jan, *Michael Ophovius, bisschop van 's Hertogenbosch, dagboek over het beleg en de innamen van de stad in 1629*, 's Hertogenbosch, 2024
- VAN CUYCK Hendrik, *Levensschets van Nikolaas Rockox den jongere enz.*, Antwerpen, 1882
- VAN MOL J.B., *De Spaansche Furie in Antwerpen*, Antwerpen, 1879
- VAN SCHEVENSTEEN A.F.C., *Over pestepidemiën te Antwerpen in vroeger tijden*, in *Verslagen en mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor taal- en letterkunde*, Gent, 1932
- VERWERFT Bert, *De beul in het Markizaat van Antwerpen tijdens de Bourgondische en Habsburgse periode (1405-1550)*, scriptie UGent, 2007
- VISSCHERS P., *Iets over... en de gebroeders Colyns de Nole*, Antwerpen, 1853
- WATERSCHOOT Werner, *De 'poëtische werken van jonker Jan Van der Noot*, Gent, 1975

Programma oktober – december

BEETJE THUISKOMEN

Met Allerheiligen trekken we (voorlopig) een laatste keer naar Sint-Antonius. Voor Sint-Cecilia blijven we in Paulus met de 'Deutsche Messe'. Het Emmanuel DurlETFonds organiseert verschillende recitals.

OKTOBER

Pianorecital – Tomer Westman

zondag 25 oktober, 15u, 't Schooltje, ingang Veemarkt - organisatie E. DurlETFonds

Tomer Westman is een bekende pianist wiens werk het klassieke concertrepertoire, hedendaagse muziek en historische uitvoeringen omvat. Hij treedt op als solist, kamermusicus en orkestpianist.

Tomer behaalde de eerste prijs op de Andrée Charlier Wedstrijd (2024) en was laureaat van de Liège Pianowedstrijd (2024) en de DurlET Pianowedstrijd (2025). Hij trad op met grote internationale orkesten. Recent speelde hij onder meer Beethovens Tripleconcerto, Beethovens derde pianoconcert en Brahms' eerste pianoconcert.

Westman is ook hard bezig met hedendaagse muziek, zo

volgde hij masterclasses bij het 'Ensemble Recherche'. Hij behaalde zijn master *magna cum laude* aan het Koninklijk Conservatorium Antwerpen. Naast piano studeerde Tomer ook klavecimbel. Voor het programma van 25 oktober hou je best onze nieuwsbrief in de gaten.

NOVEMBER

Orkestmis Allerheiligen - Missa Brevis Sancti Joannis de Deo (Haydn)

zondag 1 november, 10u30, Sint-Antoniuskerk, Paardenmarkt

De uitvoering van deze 'Kleine Orgelsolomesse' (Hob. XXII:7) is in handen van het ensemble Utopia en het orkest Euterpe Baroque Consort onder leiding van Bart Rodyns. De eucharistie wordt voorgedaan door pastoor Didier Croonenberghs o.p.

De *Missa brevis Sancti Joannis de Deo* van Joseph Haydn (1732 – 1809) is niet gedateerd maar het werk is vermoedelijk geschreven rond 1750 en zeker niet later dan 1780. De titel verwijst naar de beschermheilige van de religieuze orde van de 'Barmherzige Brüder', een religieuze orde die in vele Oostenrijkse steden was gevestigd.

De mis is geschreven voor een kleine bezetting van koor - inclusief sopraansolist - twee violen en continuo en was daarom oorspronkelijk niet bedoeld voor een hoogdag. Door de kleine bezetting is deze mis vaak uitgevoerd in Oostenrijk.

De mis volgt het stramien van een missa brevis door onderdelen van de langste delen van het ordinarium, het Gloria en het Credo tegelijkertijd te laten zingen. Zo wordt de duurtijd meer dan gehalveerd. Door te kiezen voor een 'adagio'-tempo in de andere delen probeert Haydn een gejaagd effect te voorkomen.

Voor het Benedictus van het Sanctus schreef Haydn een sopraanaria met begeleiding van orgel en strijkers, vandaar de bijnaam 'Kleine Orgelmis'.

Orkestmis Sint-Cecilia/Christus Koning - Deutsche Messe (Schubert)

zondag 22 november, 10u30, kerk, ingang Veemarkt

Het wordt een Deutsche Messe zonder koren dit jaar. Door de restauratiewerken is er niet voldoende ruimte voor de zangers én de muzikanten, daarom maken we er een instrumentale versie van. Maar houd je vooral niet in om mee te zingen, al zal je je stem goed moeten smeren om de koperblazers van Brassery te overtroeven.

Brassery ontstond in 2016 uit de ambitie om de veelzijdigheid van de koperblazers in de schijnwerpers te plaatsen. Sinds zijn oprichting legt het ensemble zich

vooral toe op de creatie van nieuw werk in uiteenlopende genres: van barokmuziek en wereldmuziek tot kleinkunst, bigband, hedendaagse composities en popmuziek.

Brassery creëert eigen muziektheatervoorstellingen met muziek van oprichter en drijvende kracht Marc Goris.

Broeder Anton Milh o.p. leidt de misviering.

Meer info: brassery.be

Nepal is niet vergeten

zondag 22 november, na de mis, crypte

Al jaren kun je na de viering van Sint-Cecilia bij ons terecht voor kwaliteitsvolle en originele kerstcadeautjes, handgemaakt in Nepal met steun van Project Aasha vzw. Zoek je een handtasje, een pennenzak of wat slingers en poppetjes voor in de kerstboom? Die hebben we, net zoals de warme sjaals en pashmina's uit yakwol en cashmere. Alles kost tussen 3 en 30 euro.

Dankzij uw financiële steun kan de vzw sinds haar oprichting in 2007 werken rond drie pijlers: noodhulp, onderwijs en projecten. De noodhulp van de vzw is extra welkom na de aardbeving van 2015 en de recente overstroming, waarbij verschillende dorpen van de kaart werden geveegd en duizenden doden vielen.

De pijlers 'onderwijs' en 'projecten' staan volledig in het teken van jongeren, met onder meer de oprichting van een schooltje in Rukum, een district in het westen van Nepal. Door de financiële steun van Aasha (rechtstreeks aan de school) kan een 20-tal kinderen tot 18 jaar studeren, zonder zorgen voor eten en onderdak.

Meer info: projectaasha.be

Pianorecital - Samuele Tacchini

zondag 22 november, 15u, 't Schooltje, ingang Veemarkt - organisatie E. Durlletfonds

Samuele Tacchini is een Italiaanse pianist, gevestigd in Antwerpen. Hij begon zijn academische reis in het Agostino Steffani Conservatorium in Castelfranco Veneto, waar hij met de hoogste onderscheiding afstudeerde in piano, onder begeleiding van Giovanni Umberto Battel. Hij verhuisde naar België, waar hij cum laude afstudeerde aan het Koninklijk Conservatorium van Antwerpen, onder leiding van Roberto Giordano en Eliane Rodrigues.

Tijdens zijn opleiding heeft hij zich continu verder ontwikkeld door het bijwonen van talrijke masterclasses van onder meer Filippo Gamba, Marco Ciampi, Enrico

Pace, Pavel Kolesnikov en Diana Kettler. Hij nam met succes deel aan verschillende internationale pianowedstrijden, zoals de 'Vienna International Piano' (derde prijs) en de 'ArtePiano' in Rome (laureaat).

Voor het programma van 22 november: volg onze nieuwsbrief.

Meer info: <https://schubertiades.com/it/ensemble/ID/378>

DECEMBER

Orkestmis Sint-Elooi - Orgelsolomesse (Mozart)

zondag 6 december, 10u30, Sint-Andrieskerk

De eerste zondag van december staat in Sint-Paulus al jaren in het teken van Sint-Elooi: een grootse orkestmis tussen aambeeld en hamer en een grote delegatie van het broederschap van Sint-Elooi. Dat alles is door de restauratiewerken dit jaar een maatje te groot voor het hoogkoor van de Sint-Pauluskerk.

Sint-Elooi trekt daarom richting Sint-Andries en neemt naast zijn attributen mee: vocaal ensemble Reflection en Euterpe Baroque Consort o.l.v. Patrick Windmolders en organist Bart Rodyns. Op het programma staat de *Missa brevis* in do-groot (KV 259) van Wolfgang Amadeus Mozart, beter bekend onder de naam *Orgelsolomesse*.

Pianorecital - Lester Van Look

zondag 13 december, 15u, 't Schooltje - organisatie: E. DurlETFonds

Er waren maar een paar noten nodig om Lester Van Look (België) te laten beseffen dat hij zijn leven aan de muziek zou wijden. Na zijn studies bij Stefan Van Landeghem werkte hij aan het Koninklijk Conservatorium van Antwerpen onder leiding van de Hongaarse pianist Levente Kende en Heidi Hendrickx.

Met een Erasmusbeurs studeerde hij aan de Lisztacademie in Boedapest. Na zijn studies, concerteerde Lester vaak samen met de wereldberoemde Georgische pianist Eliso Virsaladze in de Scuola di Musica di Fiesole (Firenze). Lester won

verschillende prijzen op pianowedstrijden. Naast zijn werk als solopianist speelt Lester ook kamermuziek met een bijzondere affiniteit voor liederen

Hoewel zijn repertoire vele eeuwen beslaat, van Bach tot eigen composities, ligt het grootste deel van zijn repertoire in het hart van de 19e eeuw.

Meer info: lestervanlook.com

Caroline De Weaver

De komende jaren, zolang de restauratie duurt, is de poort op de hoek Veemarkt/Zwartzustersstraat de enige ingang en uitgang.

Na de eucharistieviering kan je in de crypte terecht voor een babbel bij een drankje.

Door de restauratiewerken is het aantal plaatsen in de kerk sterk gereduceerd. Houd hier rekening mee en kom op tijd, zeker voor de orkestmissen, ook wanneer deze doorgaan in een andere kerk. Bovendien vragen we u vriendelijk geen plaatsen te reserveren voor vrienden of familieleden die later komen. Sluit aan bij uw buurman/-vrouw en laat geen stoelen leeg.

Voor de **recitals** van het Emmanuel DurlETFonds:

- *ingang - Wegens de restauratiewerken kunnen we slechts enkele dagen voor het concert bekendmaken waar de ingang is: via de kerk (Veemarkt) of via het klooster (Sint-Paulusplaats 19). Houd de nieuwsbrief in de gaten.*
- *tickets: 22 euro (alg.), 20 euro (60+), 18 euro (leden) en 12 euro (-21) - je kunt nu ook met Payconiq betalen.*
- *bestellen via emmanuel-durlet.be of storten op rekening BE35 3200 4363 7037 op naam van het Emmanuel DurlETFonds vzw met de vermelding van het recital (naam pianist) en het aantal plaatsen.*

Voor actuele info: check onze website - www.sintpaulusantwerpen.be en schrijf je in voor onze digitale nieuwsbrief.

Ophovius, de Bossche bisschop

VAN HABIJT TOT MIJTER

Vijfhonderd jaar geleden, op 13 september 1626, werd Michaël Ophovius in de kathedraal van Antwerpen gewijd tot zesde bisschop van Den Bosch. Met militair eerbetoon werd daar een maand later, op 30 oktober, de eerste Bossche reguliere bisschop groots ontvangen. Wie was deze Bossche dominicaan?

Geboorteadres Michael Ophovius, foto Ad Hartjes

Michaël Ophovius (1570-1637) was een zoon van een linnenkoper uit de Fonteinstraat in 's-Hertogenbosch. Hij werd op 22 januari 1570 in de Sint-Janskerk gedoopt. Het gezin Van Ophoven woonde in De Gulden Fontein (nu nr. 2) en bestond uit vijf zonen en drie dochters, Michael was de tweede zoon. Hij ging naar de Bossche Latijnse school in de Kerkstraat, waar Christoffel van Vladeracken, vermaard Cicerokenner, toen les gaf en pedagoog Simon Verepaeus rector was.

In de stad heerste een zeer gespannen situatie tussen katholieken en calvinisten, die in 1579 explodeerde tijdens het Schermersoproer. Na de dood van zijn moeder Henrica verhuisde in 1585 de jonge Michaël naar Antwerpen, dat in handen viel van de hertog van Parma. Hij meldde zich daar als novice bij de dominicanen en trad een jaar later toe tot de orde.

Opmerkelijk is dat hij niet broeder werd in zijn geboortestad, waar het predikherenklooster na de Beeldenstorm van 1566 tweemaal zwaar beschadigd was. Hij koos voor het klooster in het door Filips II heroverde Antwerpen. Ophovius studeerde, zoals vele andere Bossche jongens, theologie en filosofie aan de universiteit van Leuven. Hij woonde in een dominicaans studiehuis waarvan hij docent werd. Hier werd hij eerst in 1591 tot diaken en twee jaar later tot priester gewijd.

Voor een verdere studie trok hij naar Italië. Hij studeerde in 1597 aan de universiteit van Bologna en werd er lector in de filosofie en theologie. Hij vervolgde en voltooide zijn studiereis in Rome. In 1600 keerde de geleerde theoloog terug naar Antwerpen.

Hollandse Zending

De dominicaan Ophovius onderscheidde zich en werd in Antwerpen bekend door zijn preken, biecht en ziekenbezoek. Hij werd in 1601 in het bisdom Antwerpen tot 'inquisitor haereticarum pravitatis', inquisiteur tegen de ketterij benoemd. Dominicanen waren volgens de paus belangrijk in de strijd met 'ketteren', andersgelovigen. Ophovius klom in 1608 binnen het Antwerpse dominicanenklooster op tot prior en in 1611 provinciaal van de Nederlandse provincie.

Het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) gaf katholieken ruimte en gelegenheid voor vernieuwing en reorganisatie. Ophovius richtte in Lier een nieuw dominicanenklooster annex Latijnse school op. Hij had oog voor het belang van de missie in de nieuwe Republiek en werd in 1615 prefect van de dominicaanse missie in de Hollandse Zending. Later werd zijn missiegebied met Denemarken, Zweden en Noorwegen uitgebreid.

Ook Groenland kwam ter sprake. Bijzonder is een brief van Ophovius, d.d. 15 maart 1625, aan de *Propaganda Fide* in Rome over het nieuw ontdekte uitgestrekte eiland van driehonderd mijl. Dit verhaal staat in de [Paaseditie 2026](#) van 'Paullus', het blad van de Sint-Pauluskerk (voorheen predikherenkerk) van Antwerpen. Twee dominicanen, Jacobus de Brouwer en Nicolaas Janssen, hadden een rapport uitgebracht over de ontdekking van Groenland door de 'ketterse' Noordse Compagnie (1614-1642) in 1624.

Twee Inuit met hun kajaks van zeehonden huid werden als levend bewijs naar de Republiek gebracht. De oudste overleed echter in Delfshaven, de ander, gekleed in vogelvel en zeehondenbont, werd aan het hof van prins Maurits in Den Haag getoond. Dominicaan Ophovius vroeg subsidie aan bij het Vaticaan om Groenland met een katholieke missieschool te kunnen koloniseren. De ketterse Hollandse kooplui moesten daar verdreven en bestreden worden.

Verraderlijke val

Ophovius, die vloeiend Spaans en Italiaans sprak, was bekend aan het hof van aartshertogin Isabella in Brussel. Zij zette Ophovius in februari 1623 in voor een opmerkelijke geheime politieke missie. Gouverneur Willem Adriaan van Horne (ca. 1567-1625) van de Staatse vestingstad Heusden zou volgens sommige bronnen geneigd zijn om naar de Spaanse zijde over te stappen. Infante Isabella vroeg Ophovius, die in verband met de dood van zijn oudste broer Nicolaas naar 's-Hertogenbosch moest reizen en als voogd daar een aantal zaken moest regelen, naar het dichtbijgelegen Heusden te gaan.

Hij moest in contact komen met de gouverneur om hem te verleiden tot een overstap. Isabella had naast een grafelijke titel en het lidmaatschap van de Orde van de Gulden Vlies een groot geldbedrag daarvoor over. Tijdens het eerste gesprek op 23 maart 1623 reageerde de Heusdense gouverneur furieus: 'Ick d'eerste verrader soude sijn van mijn huys'. Hij liet Ophovius direct gevangen nemen en bracht hem als verrader over naar de Gevangendoor in Den Haag.

De Staten-Generaal en de Staten van Holland, waaronder Heusden viel, waren niet bereid tot vrijlating. Ophovius zat een jaar lang vast als een crimineel gevangene. Daarna nog eens acht maanden als civiel gevangene. Na lange procedures en grote diplomatieke druk werd hij op 26 november 1624 vrijgelaten. Prins Maurits speelde een niet onbelangrijke rol in de vrijlating. Hij hield de doodstraf voor het landverraad van Ophovius tegen. In november 1623 vroeg hij om de procedures voor Ophovius te laten ophouden.

Nog geen half jaar later, in maart 1624 opperde Maurits de mogelijkheid om Ophovius te ruilen tegen Staatse krijgsgevangenen. Het werd een gevangenenruil, waarbij vijftig gevangenen, onder wie paters Maillart en Ophovius, jezuïet Tack en kapelaan Van Mansfeld werden geruild tegen ca. 240 Hollandse

gevangenen van wie zo'n 100 in Duinkerken. Op 25 november 1624 werden Ophovius en Maillart naar Sluis gebracht en vervolgens aan Brussel overgedragen. Achteraf bekeken is Infante Isabella in een verraderlijke val van de Republiek getrapt.

Ophovius was een aantrekkelijke voorname gevangene. De reputatie van de Infante was in het geding. Zij werd door deze gijzeling behoorlijk beschadigd. Zij herstelde haar fout in 1626 met een bisschopsbenoeming. Bisschop Nicolaas Zoesius van Den Bosch was onverwacht in Leuven overleden. Men zocht een opvolger. De Infante mocht een voordracht doen, omdat zij als aartshertogin daartoe het recht bezat. Paus Urbanus VIII ging op 22 juni 1626 akkoord met de benoeming van Ophovius.

Bisschop

Ophovius werd op 13 september 1626 in de kathedraal van Antwerpen tot zesde bisschop van Den Bosch gewijd. Pas later arriveerde hij in 's-Hertogenbosch. Dat had natuurlijk te maken met de oorlogsomstandigheden rond de stad. Op 30 oktober 1626 werd de nieuwe bisschop met militair eerbetoon vanaf Fort Isabella geleid. Hij was de eerste reguliere bisschop, geboren en getogen in 's-Hertogenbosch.

Jan Koenraad d'Aubremont baron de Ribaucourt, de rechterhand van gouverneur Grobbendonk, ontving Ophovius in zijn koets en reed hem naar de stad. Aan de Vughterpoort bracht de pensionaris namens het Bossche stadsbestuur de nieuwe bisschop de gelukwensen over, waarna handgeweren en kanonnen klonken.

De stoet trok naar de Sint-Corneliuskapel, waar Ophovius zich omkleedde in het plechtgewaad. De bisschop nam vervolgens deel aan een processie, die trok naar de Bossche kathedraal. De nieuwe bisschop ontving van het stadsbestuur een lampetschotel met het stadswapen en een 'constigen waterpot'. Deze zilveren waskom met schenkan kostte de stad 436 gulden.

Schilder en diplomaat Pieter Paul Rubens (1577-1640) reageerde enthousiast op de wijding en benoeming van

zijn Antwerpse vriend. Hij schreef in een Italiaanse brief op 17 september 1626 aan Pierre Dupuy uit Parijs dat Ophovius een schone ruil deed. Het veranderde zijn leven: 'colla mitra' van het habijt naar de mijter.

Rubens maakte eerder van Ophovius meerdere portretten. Drie daarvan uit ca. 1615-1617 zijn bewaard gebleven: het origineel van de ruim veertigjarige Ophovius hangt in het Mauritshuis in Den Haag en een kopie daarvan in het Rubenshuis en een in de Sint-Pauluskerk in Antwerpen. Een gerenommeerd Antwerps oogarts, zo schreef Armand Storck in 'Paullus', zag enkele jaren geleden dat Ophovius staar had aan zijn rechteroog. Rubens had dat goed gezien.

P.P. Rubens, Michael Ophovius, ca. 1616, foto Mauritshuis Den Haag

Ophovius wilde uit dankbaarheid voor de inhuldiging en de geschenken het stadsbestuur een bijzonder cadeau geven: een schilderij van Jheronimus Bosch. Hij vroeg prior Petrus du Fa (1627-1629) van het predikherenklooster in Brussel 100 gulden voor een hoogaltaarschilderstuk (‘tabula summi altaris’) van Bosch.

Aan dit schilderij was voor het Brusselse klooster de verplichting verbonden van een jaargetijde voor de schilder. Helaas voor Ophovius wilde de prior het altaarstuk niet verkopen. Later werd het aan iemand anders wel verkocht voor minder dan 100 gulden. Hierover was Du Fay boos. Het is onbekend om welk schilderij van Bosch het handelt, maar dit feit heeft wel de aandacht van de onderzoekers van Jheronimus Bosch.

Beleg

Bisschop Ophovius ondervond de moeilijke militaire situatie aan de noordgrens van het hertogdom Brabant. Een deel van het bisdom, het land van Heusden en Altena en de Bommelerwaard, was al lang in handen van

de Staatse troepen en de Staten-Generaal. De Bossche bisschop kon maar moeizaam door zijn bisdom reizen vanwege de rondtrekkende Staatse legers. 's-Hertogenbosch werd steeds meer ingesloten. In februari 1629 waarschuwde de Bossche bisschop de Infante voor een mogelijk Staatse belegering. Hij maakte zich zorgen en vroeg om 50.000 gulden voor de tijdige aankoop van brood voor de arme Bosschenaren.

De waarschuwingen van de Bossche bisschop werden door Isabella en haar Spaanse raadgevers niet serieus genomen. Stadhouder Frederik sloeg vanaf 30 april 1629 het gevreesde beleg om de stad. Dat betekende voor Ophovius dat hij maanden lang gevangen zat in zijn bisschopsstad. Hij liep rond door de stad en was vaak op de stadswallen te vinden. Hij beklom de toren van de Sint-Jan om de naderende vijand te kunnen zien. Hij deed al het mogelijke om zijn stad te redden. Tijdens kerkdiensten riep hij de bevolking op moedig te blijven. De stad viel echter. Op 14 september 1629 ondertekende hij als eerste verantwoordelijke het capitulatieverdrag van 's-Hertogenbosch aan de Staten. Hij wist op het laatst nog kleine concessies gedaan te krijgen van de superieure Staatse overwinnaars.

Dagboek

Bisschop Ophovius hield tijdens het beleg van 1629 een dagboek bij. Het origineel werd pas op 4 januari 1807 in de pastorie van Boxtel ontdekt. Het is een bijzonder dagboek, waardoor we de broeder-bisschop zelf beter leren kennen. Wij hebben via het dagboek een kijkje in de onderlinge verhoudingen en de interne spanningen.

Op 7 augustus 1629 schreef Ophovius over het bezoek van gouverneur Grobbendonk en baron De Ribaucourt, diens militaire rechterhand. Het laatste voorwerk voor de Vugtherpoort was die dag gevallen, beide militaire leiders waren in paniek. ‘Het kruit is op, zo goed als! Er is nog voor geen maand meer in voorraad. Wat nu?’. Bisschop Ophovius reageerde daarop nuchter: ‘Je kunt zonder kruit geen stad verdedigen, we moeten dan onze toevlucht tot God nemen’, was zijn antwoord.

Bisschop Ophovius kende zijn plaats en koos voor een eigen rol. Hij wist toen al dat er maar één conclusie was: overgave aan de vijand. De militaire gouverneur die nog twijfelde, was echter de laatste verantwoordelijke daarvoor. Dat was niet de bisschop, die de zwarte piet voor de capitulatie niet toegeschoven wilde worden.

Ophovius was op zijn hoede. Hij werd namens de geestelijkheid betrokken bij de onderhandelingen over een militaire overgave. Hij vond het blijven doorvechten tot het uiterste dwaas en onverstandig. In die dagen vond hij vooral steun bij deken Johannes Hermans van het Bossche kapittel en abt Johannes Moors van Berne.

(lees ook ‘Ophovius belegerd’ en ‘Verschoten kruit’, in resp. Paullus [april-mei](#) en [juni-augustus](#) 2024, over het dagboek van Michaël Ophovius)

Bisschop Ophovius bleef tot 4 oktober 1629 in zijn stad. Hij ging op 22 september op bezoek bij Amalia van Solms, de vrouw van prins Frederik Hendrik. Amalia had hem daartoe uitgenodigd. Het hoffelijk tegenbezoek van het prinselijk echtpaar aan het bisschoppelijk paleis volgde al twee dagen later, tot verbazing van veel Bosschenaren. Na 4 oktober ging Ophovius op reis, eerst naar Hilvarenbeek, daarna naar de aartsbisschop in Mechelen, de aartshertogin Isabella in Brussel en tot slot naar de dominicanen in Antwerpen.

Hij liet een groot deel van de kerkschatten van de Sint-Jan op vier karren laden en naar Antwerpen brengen. In zijn dagboek vermeldde hij het transport van onder anderen een groot zilveren Sint-Jansbeeld, twee monstransen, zilveren cibories, twaalf kelken, een verguld zilveren ostensorium, twee koperen lutrijnen in de gedaante van Mozes en David, een zilveren Salvatorbeeld, een zilveren paxschotel met in drijfwerk het Laatste Avondmaal en een aantal bisschoppelijke gewaden.

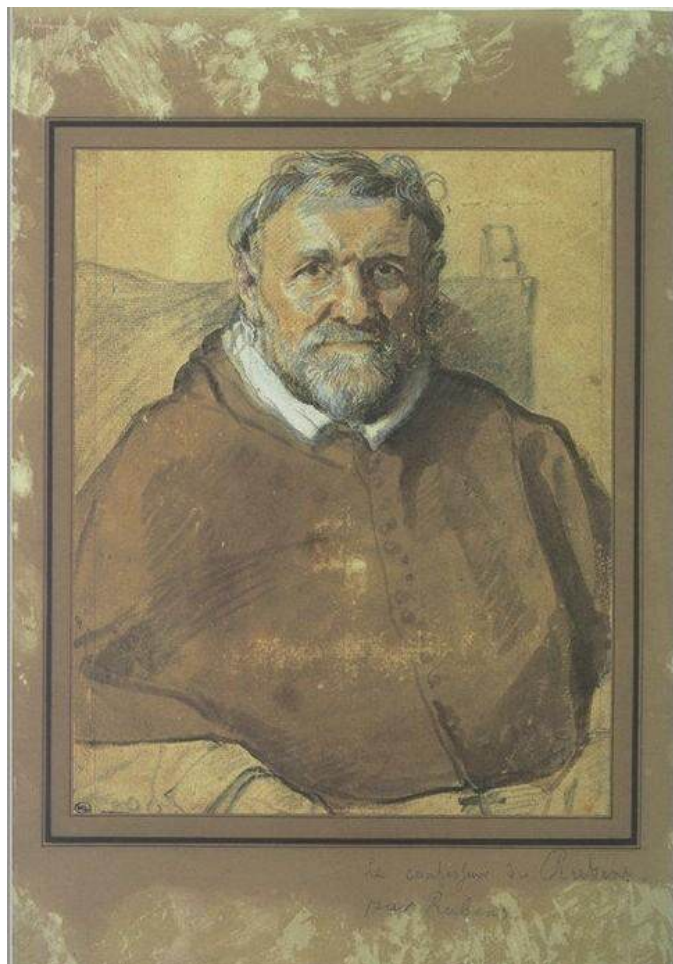
Bisschop Ophovius keerde op 8 november terug in 's-Hertogenbosch. Bijna twee weken later verliet hij zijn stad op 20 november en dit keer definitief. Hij nam in november nog een aantal kerkschatten mee: het altaarstuk van Bloemaert, vijf geschilderde portretten van Bossche bisschoppen, zijn voorgangers, zes zilveren kandelaars en een aantal preciosa.

Geldrop

De bisschop bleef zich buiten zijn geboortestad inzetten voor de parochies in de Meierij 's-Hertogenbosch. Hij reisde rond. Abt Moors van de abdij van Berne was daarbij zijn steun en toeverlaat. Op 18 maart 1630 kwam hij voor het eerst aan in Geldrop. Hij woonde daar in een vleugel van het kasteel van Amand van Horne. Abt Moors leende Ophovius af en toe zijn rijtuig en

koetsier uit. Geldrop werd tot eind 1636 zijn vaste woonplaats.

Hij verliet het kasteel van Geldrop pas na het retorsieplakkaat van 2 december 1636, waarin alle katholieke geestelijken werden verplicht het Staatse gebied te verlaten. Hij vertrok naar het vertrouwde dominicanenklooster te Antwerpen en later naar Lier, waar hij op 4 november 1637 stierf. Ophovius werd op 5 januari 1638 in de Antwerpse dominicanenkerk begraven in de crypte.

P.P. Rubens, Michael Ophovius, ca. 1631, foto Louvre Paris

De Sint-Pauluskerk wordt momenteel uitgebreid gerestaureerd maar blijft gedeeltelijk open voor bezoek. Het grafmonument staat prominent in het

hoogkoor. Dat was zeer waarschijnlijk een ontwerp van zijn vriend Rubens. In zijn dagboek had Ophovius genoteerd dat hij op 28 januari en 4 februari 1631 in Antwerpen Rubens bezocht om de zaak van de grafzerk te regelen. Maakte Pieter Paul Rubens toen de in het Louvre bewaarde tekening en later het in het bisdom Den Bosch hangend staatsieportret van Ophovius?

Het grafmonument beeldt een knielende bisschop uit. Zijn mijter staat op de grond. Het monument werd vermoedelijk door de Antwerpse beeldhouwer Hans Mildert, eerder bekend van het hoogaltaar in de Sint-Jan, vervaardigd. Er staat een voor velen onbekend schilderij bij. Het bisdom Den Bosch heeft aan de Antwerpse kerk het staatsieportret van de zestigjarige Ophovius tot februari 2027 uitgeleend. Dit schilderij, mogelijk door Rubens gemaakt, is in 1798 door bemiddeling van wijnhandelaar en bestuurder Thomas Cornelis van Rijckevorsel (1751-1818) bij het Bossche seminarie terechtgekomen. De gelijkenis van het schilderij met de knielende oudere Ophovius in steen is treffend. Ophovius blijft zo onder de aandacht.

Grafmonument Ophovius, hoogkoor Sint-Pauluskerk, foto Ad Hartjes

Wellicht komt ooit in de Fonteinstraat een verwijzing of plaquette naar de geleerde Bossche dominicaan. We zien uit naar een actie van de werkgroep Het Kleine Monument.

Kees van den Oord

Met dank aan Ad Hartjes en Armand Storck.

Dit artikel verscheen eerder in het blad *Bossche Kringen* - een uitgave van de Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch - jaargang 13, nr. 4, september 2026. Dr. Kees van den Oord (1952) is na zijn pensionering in 2018 historisch onderzoeker en publicist. Hij verzorgt en organiseert lezingen over de geschiedenis van 's-Hertogenbosch, Heusden en Bokhoven. Tot 2018 doceerde hij geschiedenis aan het Rodenborch-College in Rosmalen. Kees promoveerde in 1984 aan de Katholieke Universiteit Nijmegen op de dissertatie "Twee eeuwen Bosch boekbedrijf 1450-1650". Hij publiceerde in het Brabants Dagblad en gaf een 50-tal boeken en brochures uit over de Langstraat en 's-Hertogenbosch.

Bronnen:

- P. Huys-Janssen, 'Michael Ophovius. Door Rubens geportretteerd', in: *Bossche Bladen* 1 (2005) pp 27-30.
- W. Cóp, 'Het proces en de vrijlating van Michaël Ophovius. De aanslag op Heusden in 1623 nogmaals tegen het licht gehouden', in: *Noordbrabants Historisch Jaarboek* 34 (2017) pp 112-143.
- F. van Gaal, R. Kok en K. van den Oord, 'Gehavend en vernederd. 's-Hertogenbosch in de Tachtigjarige Oorlog', 's-Hertogenbosch 2024.
- H. van Engen, 'Michaël Ophovius, bisschop van 's-Hertogenbosch. Het dagboek ingeleid', in: *Michaël Ophovius, bisschop van 's-Hertogenbosch, dagboek over het beleg en de inname van de stad in 1629*, 's-Hertogenbosch 2024 pp 7-25.
- K. van den Oord, 'Het imposante Bossche Predikherenklooster herleeft in Mechelen', in: *Bossche Kringen* 12-1 (2025) pp 54-57.
- K. van den Oord, 'Dagboek abt Moors: een uniek kijkje in de diplomatie', in: *Bossche Kringen* 12-5 (2025) pp 33-38.
- A. Storck, 'Pater Michael claimt Groenland' en 'Hoog bezoek. Bisschop in Sint-Pauluskerk', in: *Paullus* 36 (maart en mei 2026).

MINIATUURTJES

Koepoortbrug

We kennen allemaal de Delhaize op de Koepoortbrug, de plek waar zich vroeger het scheepvaartkantoor van Van Ommeren bevond. Het gebouw staat bekend als het glazen huis wegens de grote vensters. In 1849 was er in het eerdere gebouw op die plaats stadsschool Jongensschool nr. 4 en daarna het Huis Van Dyck, Delbecq & Co.

Op de foto is Van Dyck verdwenen in de Lange Koepoortstraat, maar Delbecq & Co. staat prominent op de gevel, bijna op de hoek met de Sint-Paulusstraat. De foto komt uit het archief van de Sint-Pauluskerk, hij is niet gedateerd. Alles wijst erop dat hij rond 1900 is genomen, de kledij van de dames, de open paardentram – het paard is al bijna in de Minderbroedersrui, dat zie je niet meer – de intacte rij huizen aan de noordzijde van de Sint-Paulusstraat. In de verte, richting Schelde, de hangars op de Scheldekaaien.

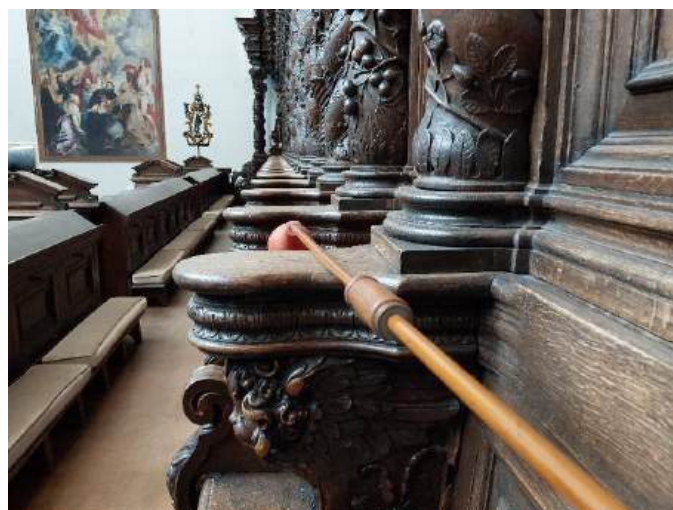
Geen auto te bespeuren, winkelende dames, passagiers op een paardentram die tegen vijf kilometer per uur over de kasseien dokkert, centraal een man die op een stok leunt en geen aanstalten maakt om in beweging te komen - hij staat er dan ook het scherpst op. Een zomers beeld van rust vereeuwigd.

Basisverdediging

Achter de schermen van de Sint-Pauluskerk in Antwerpen gebeurt meer dan de doorsnee gelovige en bezoeker weet of ziet. Elke tentoonstelling, elke rondleiding wordt grondig voorbereid en de Sint-Paulusvrienden worden telkens klaargestoomd met de meest recente informatie voor we ze op je loslaten.

Om de veiligheid van de bezoekers en de kostbare inhoud van de kerk te beschermen, rusten we onze vrijwilligers uit met gesofisticeerd hightech materiaal. Gisteren slingerde zo'n basisverdedigingsmiddel rond in het koorgestoelte, we verklaren je graag de functie ervan.

Zodra een bezoeker – gelovigen doen dat niet – schurkachtig gedrag vertoont, grijpt een vrijwilliger het instrument. Hij blaast enkele keren krachtig aan de achterzijde zodat de rubberbal aan de voorzijde stevig en hard wordt. Van een afstand van bijna drie meter wordt de boosdoener dan uitgeschakeld door een flinke mep met de bal op zijn of haar hoofd.

Hou deze informatie vertrouwelijk, je weet nooit wie er meeleest.

Zo rot als snot

Het fotoarchief van de Sint-Pauluskerk bevat een schat aan getuigenissen over de rijke geschiedenis van 't Schipperskwartier in Antwerpen. Er zijn mooie foto's van idyllische maritieme taferelen in de Antwerpse vlieten en op foto ruik je ze niet. Ontroerende ook, van het volkse leven in dit ruige kwartier.

Beklijvend zijn de foto's over de verloedering die al vlug na de Tweede Wereldoorlog de wijk in bezit nam en

gedurende meer dan dertig jaar woekerde. Wat een verschil met de tijd ervoor en erna.

Deze twee foto's vatten de periode van verval samen. Onder het beeld van de Heilige Familie van de Antwerpse beeldsnijders De Boeck & Van Wint (19de eeuw) stond frituur Tolhuis, met de walmende uitlaat naar Jezus gericht. De tekst op de deur van het intussen mooi gerestaureerde hoekhuis Sint-Paulusplaats - Oudemansstraat hoeft geen verdere duiding.

Vogeltje

Het barokke orgel van de Sint-Pauluskerk (Van Hagen, 1654) staat met de rug tegen de westelijke gevel. Het orgel bedekt het grootste deel van een gotisch venster in die gevel, pal naar de ondergaande zon gericht. Midden juni zakt de zon perfect langs dit venster naar zijn slaapplaats. Dat gebeurt niet discreet, maar met een laatste uitbarsting van licht en goud.

In 1679 teisterde een zware brand een deel van het orgel, de westelijke gevel en een gedeelte van het kerkship. Een grootscheepse herstellingsronde volgde, de hoge toren van 65 meter die we vandaag nog kennen werd gebouwd en het orgel kreeg onder meer een nieuwe bekroning met bazuinende engelen.

Helemaal bovenaan het orgel staat een feniks die uit de vlammen rijst. Elke avond bij zonsondergang worden de vlammen aangewakkerd. In juni konden we hem voor het laatst bewonderen voordat de restauratie aan het orgel van start gaat. Het vogeltje wordt ingepakt en verdwijnt voor enkele jaren uit het gezicht.

Gezichtsbedrog

Het is een mooie foto maar dit is niet wat je ziet als je van de Veemarkt door de gang naar de kerk wandelt. De infoborden met de namen van bijna 700 overleden paters dominicanen hangen op hun juiste plek, maar dat is het dan.

Er zijn helemaal geen vensters boven de borden aan de linkerkant die je een blik naar buiten gunnen en er zijn zeker geen dubbele deuren met rasters voor de vensters wanneer je bijna in de kerk bent. Wat je ziet op de foto is de reflectie van de glazen sluisdeuren die naar de calvarietuin leiden. Die maakt de gang ruimer en plaatst vensters en deuren op plekken waar ze niet horen.

De meervoudige weerspiegeling speelt met je ogen en met je brein. Je wordt op het verkeerde been gezet. Dat gebeurt met wat glas, er komt geen AI aan te pas.

Glasbreuk

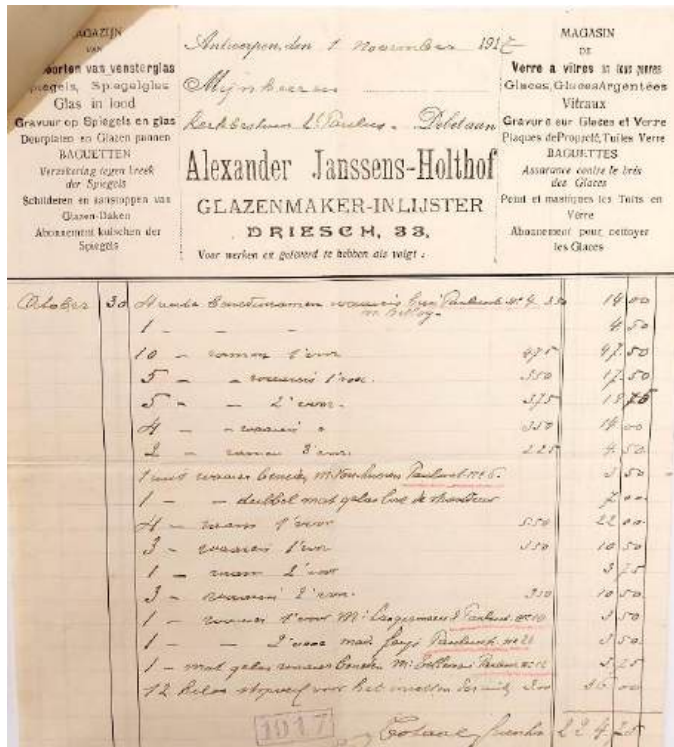
Als je gebombardeerd wordt dan vliegt het glas je om de oren, vraag het maar aan de mensen in de oorlogsgebieden van vandaag of aan je ouders of grootouders die de Tweede Wereldoorlog hebben meegemaakt.

Wist je dat Antwerpen één van de eerste steden is die vanuit vliegend oorlogstuig bestookt werd? Dat gebeurde met een zeppelin in augustus 1914, een paar weken nadat hetzelfde in Luik plaatsvond. De eerste conventionele aanval met een vliegtuig op Antwerpen werd uitgevoerd door Engelse en Franse toestellen die de

Duitse installaties in de haven wilden treffen op 28 oktober 1917.

In die tijd ging het om tweedekkers en de piloot of zijn collega-bommendropper gooide het springtuig naar beneden wanneer hij dacht dat het doel bereikt was.

Een precisiebombardement kun je dat niet noemen – 112 jaar later lijkt het trouwens amper verbeterd – en in plaats van de haven, kregen de bewoners van de Sint-Paulusplaats en wijde omgeving de bommen op hun dak. Ook andere delen van de stad werden getroffen en er vielen 40 doden.

De factuur van Alexander Janssens-Holthof, glazenmaker-inlijster, aan Mijnheeren Kerkbestuur Sint-Paulus van 1 november 1917 bevindt zich in ons archief. De man had 12 kilo stopverf nodig om in vijf panden aan de Sint-Paulusstraat de nieuwe ramen na het bombardement op hun plaats te houden.

Hamburg, 1944

Als je begonnen bent om foto's te bekijken in het archief van de Sint-Pauluskerk, dan geraak je er nog moeilijk weg. Deze foto heeft op de achterzijde de notitie 'Hamburg, 1944' en meer heb je niet nodig om je in gedachten te verplaatsen naar wat er toen gebeurde.

In 1944 was Hamburg een strategisch doelwit voor de geallieerden vanwege de havenfaciliteiten, olieraffinaderijen en de werven waar U-boten werden gebouwd. Zelfs op de allerlaatste dag van het jaar, 31 december 1944, vond er nog een grote Amerikaanse luchtaanval plaats.

De haven van Hamburg - het gedeelte op het schiereiland Hamburg-Veddel - was tijdens de Tweede Wereldoorlog de centrale en grootste verzamelplaats

voor geroofde kerkklokken uit heel Europa. Met de klokkenvordering - 'Glockenabliefierung' - wilde men de grondstoffen voor wapenproductie aanvullen. Kerkklokken bestaan voor ongeveer 78% uit koper en 22% uit tin en deze mengeling vormt hoogwaardig brons.

In 1943 werden de klokken 'Paulus' en 'Maria' opgeëist uit de Sint-Pauluskerk en we hebben ze nooit meer weergezien. Zouden ze op dit klokkenkerkhof in Hamburg

beland zijn? Laat het zeker weten als jij ze op de foto vindt. Tip: op beide klokken waren de letters 'BEL' gekalkt als schaarse aanduiding van het land van oorsprong.

Sterven als businessmodel

Op 20 juli 1750 klopte Dominica Catharina Janssens aan bij prior Antoon De Meester van het Antwerpse dominicanenklooster met de vraag om jaarlijks vier missen op te dragen. Twee voor haar zuster Anna Rosa, een begijntje, en twee voor zichzelf, telkens op haar sterfdag.

Wanneer Dominica zou overlijden wist ze toen uiteraard nog niet, de regel bleef dus leeg. Later werd er 'op 25 juli' bijgeschreven, met andere inkt. Of dat al vijf dagen na haar bezoek was of een jaar later, is niet helemaal duidelijk.

Voor die vier vieringen moest Dominica 200 gulden betalen. We weten ook niet hoe lang de dominicanen haar moesten herdenken; in de tekst staat wel 'eeuwig' maar dat zal hoogstens 46 jaar geweest zijn, want in 1796 werden de broeders weggejaagd door de Fransen.

In de prijs waren zes kaarsen per viering inbegrepen. In de Sint-Pauluskerk werden meer dan 900 personen begraven.

Actiefoto restauratie

De aannemer van de restauratie aan de Sint-Pauluskerk zet werkelijk alle middelen in om de werken vlot en veilig te laten verlopen. Het modernste materieel wordt gebruikt om de bouwmaterialen tijdig en intact ter plaatse te brengen. De vrachtwagens lijken pas van de montageband gerold en beantwoorden aan de strengste euronormen.

Het personeel wordt vervoerd in milieuvriendelijke elektrische VW-busjes en de twee werfketen op de foto

lijken op het eerste gezicht uitgerust met alle moderne faciliteiten zoals airconditioning. Om meer plaats te creëren in de werfzone is de schatkamer afgebroken.

Wacht eens even... de schatkamer afgebroken? We vergissen ons, dit is een foto van de vorige restauratie, niet die van 2026!

Na een lang gepalaver werd rond 1980 eindelijk begonnen met de restauratie van de Sint-Pauluskerk na de brand van... 1968. De foto is genomen vanuit de huizen aan de Peltiersplaats, die toen ook in aanbouw waren. Onze schatkamer moest nog tegen de zuidelijke muur van het hoogkoor opgetrokken worden. De foto bevindt zich in het archief van de kerk.

Zo, u bent weer helemaal mee. We hebben een maand pauze genomen dus krijg je deze keer een dubbele portie miniatuurtjes. Wil u graag meer van deze leuke weetjes lezen en/of op de hoogte blijven van de activiteiten in de Sint-Pauluskerk? Bezoek dan onze Facebookpagina 'Sint-Pauluskerk Antwerpen' of onze Instagrampagina @sintpauluskerkantwerpen en word onze vriend/volger
Dank u!

Alle Facebookberichten en nieuwtjes verschijnen ook op onze website:
www.sintpaulusantwerpen.be

OKTOBER

- Zo — 25* 10u30 — 30ste zondag door het jaar – voorganger pastoor Didier Croonenberghs o.p.
gezongen mis – orgel met titularis-organist Bart Rodyns
11u45 — Doop Adrien Le Grelle – voorganger pastoor Didier Croonenberghs o.p.
12u30 — Doop Pénélope Gruwez – voorganger Paul Scheelen
15u00 — Pianorecital Tomer Westman – Emmanuel-Durletfonds vzw
‘t Schooltje – ingang Veemarkt

NOVEMBER

- Zo — 1* 10u30 — Allerheiligen – orkestmis – voorganger pastoor Didier Croonenberghs o.p.
Sint-Antoniuskerk (Paardenmarkt) – Missa brevis Sancti Joannis de Deo van J. Haydn
Ensemble Utopia en Euterpe Baroque Consort o.l.v. Bart Rodyns
Ma — 2 19u00 — Allerzielen – voorganger Francis Akkara o.p.
Zo — 8 9u00 — Gebed & Breakfast – crypte
Ten voordele van Vincentius Sint-Paulus en de strijd tegen kansarmoede in Antwerpen
Stort 15 euro per persoon op BE92 7765 9222 6123 van vzw Sint-Paulus Humanitas.
Mail naar pastoor@sintpaulusantwerpen.be met je naam en het aantal deelnemers
10u30 — 32ste zondag door het jaar – voorganger Anton Milh o.p.
gezongen mis – orgel met titularis-organist Bart Rodyns
Zo — 15 10u30 — 33ste zondag door het jaar – voorganger Francis Akkara o.p.
gezongen mis – orgel met titularis-organist Bart Rodyns
Zo — 22 10u30 — Christus Koning – orkestmis voor Sint-Cecilia – voorganger Anton Milh o.p.
Hoogkoor Sint-Pauluskerk – ingang Veemarkt
Deutsche Messe van F. Schubert – koperblazersensemble Brassery o.l.v. Marc Goris
15u00 — Pianorecital Samuele Tacchini – Emmanuel-Durletfonds vzw – ‘t Schooltje
Zo — 29 10u30 — 1ste zondag van de advent – voorganger pastoor Didier Croonenberghs o.p.
gezongen mis – orgel met titularis-organist Bart Rodyns

DECEMBER

- Zo — 6* 10u30 — 2de zondag van de advent – voorganger Kiran Joy o.p.
gezongen mis – orgel met titularis-organist Bart Rodyns
Zo — 13 10u30 — 3de zondag van de advent – Heilige Lucia – voorganger Anton Milh o.p.
gezongen mis – orgel met titularis-organist Bart Rodyns
15u00 — Pianorecital Lester Van Loock – Emmanuel-Durletfonds vzw – ‘t Schooltje
Zo — 20 9u00 — Gebed & Breakfast – crypte
Ten voordele van Vincentius Sint-Paulus en de strijd tegen kansarmoede in Antwerpen
Stort 15 euro per persoon op BE92 7765 9222 6123 van vzw Sint-Paulus Humanitas.
Mail naar pastoor@sintpaulusantwerpen.be met je naam en het aantal deelnemers
10u30 — 4de zondag van de advent – voorganger Kiran Joy o.p.
gezongen mis – orgel met titularis-organist Bart Rodyns

DOPEN

Julien Mermans – 5 september 2026

Paulus

Sint-Pauluskerk Antwerpen

Sint-Paulusstraat 22

2000 Antwerpen

T 0477 97 07 13 (secretariaat)

T 0497 23 83 60 (pastoor)

info@sintpaulusantwerpen.be

www.sintpaulusantwerpen.be

Redactieraad:

Caroline De Wever (directeur), Walter Geluyckens (voorzitter Sint- Paulusvrienden), Kiran Joy o.p. (parochie), Guido Meeussen (hoofdredacteur), Joris Reymer en Erwin Vandecauter (lay-out en grafische vormgeving), Armand Storck (coördinatie), Leo Van achter (logistiek), Inès Ducès (voorzitter muziekkapel)

Auteurs:

Didier Croonenberghs o.p., Guy Embrechts, Caroline De Wever, Stéphane Lycke, Guido Meeussen, Addi Ryckaert, Armand Storck, Kees van den Oord

Vormgeving

We make.

V.U.

Didier Croonenberghs o.p. en Paul Bistiaux,
Sint-Pauluskerk
Sint-Paulusstraat 22, 2000 Antwerpen

Digitaal

www.sintpaulusantwerpen.be

redactie@sintpaulusantwerpen.be

Sint Paulus